

Aleksis Kivi ja yksijalkainen koira

Metsien nelijalkaiset eläimet olivat tuttuja Aleksis Kiven seitsemälle veljekselle.¹ He tunsivat myös kaikki erämaiden syötävät linnut. Taitavina metsästäjinä ja pyyntimiehinä he olivat hyvin perehtyneet salomaiden eläviin olentoihin ja tunsivat niiden polut ja olopaikat. He tiesivät, kuinka ansat, loukut ja raudat asetetaan, jotta metsänriista saadaan satimeen. Enemmän kuin muut veljet piti Lauri metsässä samoilemisesta. Kun veljekset viimein jättivät metsän ja kasken raivatakseen niittyjä ja auratakseen peltoja, niin Lauristakin tuli maanviljelijä. Hän sai osan Impivaaran uudisasutuksesta.

”Sinä asui äänetön mies, viljeli maatansa täysintoimin, askarteli ahkerasti pelloillansa, mutta mielemmin vielä saloilla ja soissa.

Niinpä viivyskeli Lauri aina pimeihin öihin hupaisilla retkilänsä metsissä. Ja mitä hän siellä näki huomaittavaa, ihmeteltävää ja mietittävää, siitä hän harvoin kellenkään sanaakaan viikon kuluessa lausui. Vasta hän seuraavana sunnuntaina, tavallisesti murkinapöydässä, kertoili rengeillensä yhtä ja toista.”

Sitten eräänä päivänä Lauri koki metsässä tapahtuman, joka vei hänen rinnastaan rauhan. Kaikki hänen kokemuksensa elämisestä metsissä ja ahoilla eivät riittäneet selittämään ilmiötä. Hän oli sisäisesti järkyttynyt. Aleksis Kivi kertoo:

”Tapahtui kerran, koska hän metsästä palasi, että hänen aivonsa hartaammin kuin koskaan ennen mietiskeli, tuumiskeli; mutta mitä hän noin kiinteästi aprikoitsi, ei tuota kenkään voinut

¹ Kirjoitus on ruotsinkielisenä hieman lyhyemmässä muodossa julkaisussa ”Kulturspeglingar. Studier tillägnade Sam Owen Jansson 19 mars 1966”, Nordiska museet, Tukholma. Metsästyslapiota koskevien tutkimuksieni yhteydessä on fillis. AUVO HIRSIJÄRVI kiinnittänyt huomioni Aleksis Kiven kertomukseen.

arvata. Äänetönnä, ja äkeämpänä yhä päivä-päivältä, hän liikkui talonsa pihoilla, ärähdellen tiukeasti sekä miehille että vaimoille, joka harvoin oli hänellä tapana ennen. Mutta syvien tai kiusallisten aatosten pilvi peitti lakkaamatta hänen otsansa, heitti hänen silmäkuoppiinsa synkeän varjon. Tämänkaltaisena nähtiin hän kuluessa pitkän viikon. Tuli viimein sunnuntai, pöydässä istuivat Lauri ja hänen miehensä, mutta äänettöminä vallan. Lopulta aukaisi isäntä suunsa ja lausui, kysyen seuraltansa: "miehet, yhtä mielin teiltä kysyä; antakaat minulle selitys. Koska viisi päivää sitten käyskelin yli Koiviston niitun sileän töyrään, äsken tulleessa lumessa, joka ohkaisena peitti maan, niinkuin se nytkin sulle peittää hienolla puuvilla-vaipallansa, näin minä merkin, jota ei aivoni voi käsittää. Kirous! jo yöt ja päivät, sinne, tänne, kohden tuhatta haaraa olen leivoittanut aatostani tämän asian tähden. — Mutta kuulkaat: Näin minä niitulla jälkiä, aika-miehen sotkemia jälkiä, joita seurasin, astellen hiljaksiin. Mutta äkisti katkesivat nämä jäljet, josta katkosta, jatkamalla yli töyryn ja alas viitaan, alkoi ketunjälkiä, selviää ketunjälkiä, joita ei tähän-asti löytynyt maassa, ei ainoata. Mihin oli kadonnut mies? Ei ollut hän käynyt takaisin, ei eteenpäin, ei oikealle, eikä vasemmalle, ei, vaan taivaaseen oli hän astunut ylös ja taivaasta alas oli astunut kettu jatkaamaan hänen jälkiänsä lumessa. Tai oliko mies kantanut kettua sylissään ja sitten siinä, jossa hänen omat jälkensä loppuivat, astunut itse heilahännän selkään ja ratsastanut halki viidan ulos kirkkotielle. Mahdottomia juonia; mutta mahdollisempaa keinoa en keksi, päästäkseni tästä seikasta selville poluille. Mitä sanotte, miehet? Löytyykö vielä noitia meidän pitäjässä? Oliko mies perkeleen voimalla muuttanut itsensä ketuksi?" Niin hän haasteli, mutta kummastuen kuulteli väki, eikä voinut kenkään selittää tuota arvoitusta, vaan päättyivät he viimein siihen uskoon, että noitia oli käyskellyt Koiviston töyräällä."

Laurin mieli oli niin kuohuksissa, että hän heti murkinan jälkeen palasi Koiviston niitylle. Hän näki äsken tulleessa lumessa taasen saman ilmiön: miehenjäljet vaihtuivat äkkiä ketunjäljiksi. Hän menetti malttinsa ja tiuskaisi: "rikeeraako tässä itse ilminen saatana!" Suutuksissaan hän potkaisi lumen peittämää lantakasaa. Sitten leimahti, ja ketunraudat iskivät miehen kinttuihin. Lauri vapautti itsensä rautojen tuskallisesta puristuksesta ja ontui kotiin toinen jalka rautojen repimänä. Vielä hän ei ymmärtänyt yhteyttä ketunjälkien ja onnettomuutensa välillä; hän ei käsittänyt, että ketunjäljet olivat johtaneet hänet suoraan rautoihin. Koska hänen jalkansa ei tahtonut kantaa, niin hän etsi kepin. Erästä viidasta hän veti esille kaksi

koivusta tehtyä sauvaa, jotka joku oli sinne jättänyt. Silloin hän ihmeekseen huomasi, että ne olivat kaksi puujalkaa, joiden alapää oli "kaavattu" ketunkäpälän muotoisiksi, ja arvoitus oli ratkaistu. Vieras metsästäjä oli käyttänyt sauvoja puujalkoina, jotta hän ei olisi jättänyt jälkiään lumeen, kun hän lähestyi sitä paikkaa, jonne raudat oli viritetty, ja kun hän palasi sieltä takaisin.

Tätä ketun viekoittelukeinoa eivät Lauri ja hänen veljensä ja miehensä tunteneet. Se lienee ollut tuntematon paikkakunnalla, ehkä jonkun vieraspaikkakuntalaisen mukanaan tuoma tapa. Tai kenties se oli muiden, paitsi yhden metsästäjän, unohtama keino. Ei edes vanha Kolistimen ukko tuntenut sitä, vaikka hän oli ollut taitava metsämies ja ampuja. Useat karhut ja sudet olivat hänen luodeistaan kaatuneet. Kun hänen kuulonsa oli sairauden heikentämä, oli hänen karhunkaatajan uransa päättynyt. Hänestä tuli pyyntimies, joka elätti itseään viritämällä ansoja linnuille, jäniksille ja oraville. Hän tunsii kaikki metsästystavat, mutta myös hänelle oli vieras se pyyntikeino, joka oli saattanut Laurin hämilleen. Hän ei ollut oppinut sitä elämänsä aikana eikä siis voinut antaa sitä perinnöksi jälkeläisilleen. Aleksis Kivi antaa myös Kolistimen ukon hämmästellä lumeen painettuja jälkiä. Mutta tälle metsähuuhkajalle tehtävä muodostui vielä vaikeammin ratkaistavaksi kuin Laurille. Vanha karhuntappaja näki nimittäin jäljet, jotka Lauri oli jättänyt hankeen, kun hän oli kulkenut ketunrautojen raatelemalla jalalla ja käyttänyt tukena toista niistä kepeistä, joiden alapäähän ketunkäpäli oli "kaavattu". Kolistimen ukko näki Laurin jäljet, joita seurasi yhden koirankäpälän jälki! Mutta minkä koiran! Näin Aleksis Kivi kertoo ukon huomiosta:

"Tapahtui silloin, että Kolistimen äkeä ukko, käyden orava-pauloillansa, joita hän viritteli seiväsparien väliin niittujen ja huhtien aitoihin, huomasi Laurin jäljet lakealla aholla ja rupesi tuumiskelemaan kovin. "Onhan tuossa käynyt mies ja koira, mutta — mitä aattelen tästä tempusta? — yksijalkainen koira. No peeveli ja kumma! Yksijalkainen koira on harppaillut isäntänsä rinnalla yli tämän kantoisen, Jumalan ahon. Mitä riivattua aattelin tainkaltaisesta tempusta? Ovatko noidat ja Lappalaiset liikkeillä? Häh?" Niin hän aholla seisoii ja aprikoitsii, kouristeli mustaa, karheata tukkaansa, mykerteli tupakkimällii etuhampaittensa välissä ja rypisteli noita harmaita kulmakarvojansa hirmuisesti. — Viimein kuitenkin läksi hän taasen käymään, mutta käsittämättä illestystä aholla: yksijalkaista koiraa, joka hyppeli herransa rin-

nalla. Tuota hän arveli kauan, ilmoittamatta kellenkään, ennen kuin kuolinvuoteellansa, jossa hän kysyi hellältä miniältänsä, mitä aattelis hän tästä ihmeestä, joka hänelle ei vielä kuoleman leuvoisakaan antanut rauhaa. Silloin nainen, kyyneleet silmissä, haasteli hänen korvaansa, pyysi hänen poistamaan mielestänsä kaikki sellaiset mietteet ja muistelemaan ainoastaan kuolematonta sieluaansa. Tuohon ei ukko sanaakaan lausunut, vaan tuijoitteli eteensä lakkaamatta; ja niin vei hän kummallisen pulman aholta ilman selitystä myötänsä haufaan.”

Aleksis Kivi sijoittaa Etelä-Hämeeseen Jukolan talon, jossa hänen Seitsemän veljestä -romaaninsa tapahtumat saavat alkunsa. Harvoin on kuvattu pyyntimiesten elämää Pohjolan metsissä niin välittömän tuoreesti kuin tässä erämaaromaanissa. Koskaan sitä ei ole kuvattu sellaisella eläytymiskyvyllä ja taidolla. Kivi on herkästi kuunnellut oman aikansa elävää kansanperinnettä. Hänen kertomuksensa veljien elämästä metsissä ja vainiolla, kaskimailla ja metsästyspoluilla tulee kansatieteilijän syvemmän tietouden lähteeksi, jos tämä tahtoo kuunnella elämän sykettä arkiston asiakirjojen ja elottomien museoesineiden takaa.

Tässä ei ole tarkoitus arvostella sitä, että Kivi ja hänen kertojansa eivät ole käsittäneet oikein kaikkia sen pyyntimenetelmän yksityiskohtia, jota edellä on kuvattu. Sellainen menettelytapa, jolla pyyntimies pittää kettua, salaa omat jälkensä ja niiden sijaan painaa lumeen metsänriistan jäljet, on joka tapauksessa innoittanut Kiven mielikuvitusta siinä määrin, että se on saanut hänet luomaan nämä erinomaiset sivut erämaakuvaukseensa.

Niiden esineiden joukosta, joita talonpojat Maalahden pitäjässä Pohjanmaalla ovat keränneet säilytettäväksi tulevaan kotiseutumuseoon, löysi allekirjoittanut kesällä 1955 pienen puulapion, joka herätti mielenkiintoani, kuva 1. Maanviljelijä Evert Långback Alimaalahdesta kertoi, että esine oli ketunlapio. Lapion lapa oli pitkänomainen ja soikea ja melkein yhtä pitkä kuin varsi. Varren poikkileikkaus oli pyöreä ja vähän paksumpi siitä päästä, johon ketunkäpälä oli veistetty. Soikeaa, koveraa lapionlapaa apunaan käyttäen pyyntimies peitti lumella viritetyt raudat ja jalanjälkensä, kun hän jätti pyydyspalkan. Lapion avulla hän tasoitti lumen ja sen jälkeen painoi siihen lapion varren toisella päällä rivin ketunjalkiä. Näin metsästäjä jätti jälkeensä ainoastaan ketunjalkiä, kun hän palasi takaisin viritetyiltä raudoilta. Täten hän jatkoi, kunnes hän oli turvallisen matkan päässä

pyydyksestä ja voi jättää jälkensä peittämättä. Maalahdessa pyyntimies teki ketunlapiolla lumeen samanlaiset jäljet kuin ne, jotka hämärsivät Laurin ja Kolistimen ukon.

Pohjanmaan eteläisimmässä osassa sijaitsevassa Siipyyn pitäjässä on myös käytetty ketunpyynnissä metsästyslapiota metsästäjän jalanjälkien peittämiseksi lumella ja sen jälkeen ketunjälkien painamiseksi lumeen. Erään vanhan siipyläisen ketunpyytäjän vuosisadan vaihteen aikaisista pyyntimenetelmistä kerrotaan seuraavaa: Pyyntimies kuori kevään tultua muutamia mäntyjä, jotta pihka kesällä tihkuisi esiin. Hän valmisti pihkasta sekoituksen, jota siveltiin ketunrautoihin, jotta kettu ei tuntisi niiden hajua. Pyyntipaikka sijaitsi kahden metsäpolun välissä mäessä, jonne metsästäjä sirotteli ketuille herkkupaloja.

Myöhäissyksyllä metsästäjä osti vanhan teurashevosen, jonka hän sai pelkän vuodan hinnalla. Pyyntipaikalla hän teurasti, nyлки ja paloitteli hevosen ja ripusti parhaat lihapalat puuhun kuivatakseen ne talven varalle. Osan teurastusjätteistä hän antoi jäädä maahan välittömästi houkutellakseen ketut paikalle. Ketut pitivät myös kissanlihasta. Mies otti tappaakseen myös kissoja. Tapettuaan kissan hän haudasi sen lantakasaan tallin viereen, jotta se happanisi lämmössä. Kun näin oli tapahtunut, hän kaivoi raadon ylös ja paistoi sen tulella metsänreunassa pyyntipaikalla. Sen jälkeen hän sitoi narun kissanhäntään, veti haisevaa raatoa ympärillä olevien metsämaiden halki ja ripusti sen viimein pyyntipaikalla olevaan puuhun sopivalle korkeudelle, jotta ketut ulottuisivat siihen. Tällä tavalla metsästäjä totutti kettuja syksyn aikana hakemaan ravintonsa pyyntipaikalta.

Kun lumi talvella oli niin korkealla, että raudat voitiin kätkeä kettujen jälkien alle, alkoi pyynti. Tuvan uunissa metsästäjä lämmitti raudat, yhden kerrallaan, ja siveli ne pihkalla. Tämän täytyi tapahtua niin huolellisesti ja tasaisesti, että raudat kokonaan peittyivät ja ettei mitään vaarallista hajua voinut tuntea. Raudat pantiin käsittelyn jälkeen kelkassa olevaan laatikkoon. Pieniä katajanoksia asetettiin jokaisen raudan alle ja ympärille antamaan niille metsän tuoksua ja estämään niitä koskemasta toisiinsa. Sitten lähdettiin pyyntipaikalle.

Kun raudat viritettiin maastoon, niin niihin ei milloinkaan saanut koskea paljaalla kädellä, vaan niitä piti käsitellä puhtailla villalapailla. Sopiviksi katsottujen ketunjälkien alle, mieluummin sellaiselle kohdalle, jossa ne kulkivat jonkin pensaan ohi, kaivettiin lumeen

kuoppa, jonne sakset asetettiin siten, että laukaisija olisi aivan sen paikan alla, jossa ketunkäpälä oli näkynyt lumessa. Laukaisijan päälle asetettiin pieni tukko kuusesta otettua partajäkälää. Sen jälkeen kaikki peitettiin varovaisesti lumella. Tällöin pyyntimies käytti kauhaa muistuttavaa pitkävartista lapiota. Varren yläpähän oli veistetty ketunkäpälä. Tällä metsästäjä painoi lumeen jäljen, keskelle laukaisijaa, juuri siihen, mihin kettu astuisi, kun se varovaisuuden vuoksi kulkisi entisissä jäljissään. Raudat käytiin kokemassa aamulla ja, jos kettu oli satimessa, metsästäjä kiiruhti varmuuden vuoksi hakemaan kotoa sukset, koiran ja pyssyn.²

Myös kahdessa muussa eteläpohjalaisessa pitäjässä, Sulvassa ja Korsnäsissä, on perimätiedon mukaan käytetty metsästyslapiota, joiden varren päässä on ollut puuhun leikattu ketunkäpälä. Sulvalainen

² Abo Akademin kulttuurihistorian laitos, M 1050.

Lienee syytä tässä mainita, että metsästäjät säilyttivät yleensä omana salaisuutenaan sen seoksen kokoomuksen, jolla he voitellivat raudat poistaakseen niistä hajun. Pyyntimiehillä oli myös joskus toisistaan poikkeavat käsitykset siitä, mikä syötti oli paras syöttiraudassa käytettäväksi ja mikä oli tehokkain vetoraato. Käytettävänä olevasta kirjallisesta aineistosta voi päätellä, että painetut neuvot mainitsevat pääasiallisesti ne ohjeet, jotka kirjailija on onnistunut saamaan pyyntimiehiltä. Täten kirjailija levittää tietoja erilaisista menetelmistä. Eräät pyyntimiehet ovat uteliaina halunneet kokeilla em. neuvoja ja huomanneet ne tehokkaiksi. 1700- ja 1800-luvulla ilmestynyt metsästystä käsittelevä kirjallisuus toimi siten erilaisten pyyntimenetelmien levittäjänä. Koska em. aihe on kuitenkin jonkin verran kirjoituksen aiheen ulkopuolella, viittaen siihen vain lyhyesti.

Ketunrautojen käsittelemistä koskevat vanhimmat painetut kotimaiset ohjeet, jotka allekirjoittanut tuntee, julkaisi ERIC GARTMAN v. 1747 (Påminnelser Huru Råfsaxar skola utläggas och skötas. Kongl. Svenska Vetenskaps Academiens Handlingar, Tukholma 1747, s. 173—176). Gartmanin ohjeet koskevat syöttirautoja. Raudat puhdistettiin ensin hiekalla. Ennen virittämistä ne oli lämmitettävä ja voideltava seoksella, joka oli todettu tehokkaaksi sekä Saksassa että Ruotsissa. Seoksen muodosti vaha, suolaton voi, punasipuli, "Myrrae Rubrae" ja kamferi. Kirjoittaja ilmoittaa, että parhaana syöttinä voi pitää kalaa, etenkin särkeä ja salakkaa. Hunajalla voideltua paistettua varista hän suositteli vetoraadoksi.

Rymättylän Maanpään tilan omistajaksi tulonsa jälkeen kirjoitti Skänessa syntynyt kapteeni CARL JOHAN DE LA MYLE ne miltei klassillisiksi muodostuneet rautojen käsittelyä koskevat ohjeet, joista julkaistiin jopa kaksitoista painosta, viimeinen niin myöhään kuin 1910 Tukholmassa. De la Mylen kirjoittaman kirjan ensimmäinen painos, joka sisälsi ketun- ja sudenrautojen virittämisohejeita, painettiin Turussa 1767. Kirjasta julkaistiin myös kaksi suomalaista painosta

ketunmetsästäjä seurasi suurin piirtein samoja pyyntimenetelmiä kuin edellä kuvattu siippyyläinen metsästäjä. Poistaakseen kaiken vaarallisen hajun hän hankasi rautoja katajanoksalla, pihkalla tai hartsilla. Samasta syystä ripustettiin johonkin metsässä olevaan puuhun ne metsästäjän varusteisiin kuuluvat villalapaset tai koiranrahkakäsi-
neet, jotka eivät olleet käytössä. Metsästäjä käytti ketunpyynnissä erityisiä lampaannahasta valmistettuja kenkiä, joissa karvapuoli oli käännettynä ulospäin. Raudat viritettiin usein muurahaispesään, jonka sisäosa jäi sateella kuivaksi. Sen vuoksi ei rautojen laukaisija jäänyt kiinni, jos lauhaa säätä seurasi kova pakkanen.³

Korsnäsin pitäjistä on säilynyt jopa kolme lapiota, joiden varren päähän on leikattu ketunkäpälä. Nämä kolme lapiota, kuvat 3b, c ja d, ovat vähän erimallisia kuin maalahtelainen lappio. Niissä kaikissa

”Osoitus kuinka Kettu ja Susia Raudoilla pyydetään”. Ensimmäinen painettiin Helsingissä 1845 ja toinen laajennettu painos Hämeenlinnassa 1848.

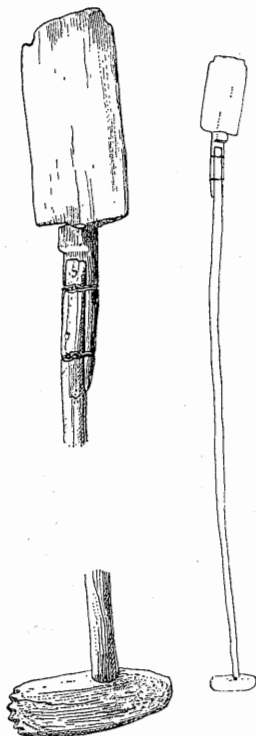
Kapteeni De la Myle oleskeli ulkomailla kolmeitoista vuotta. Tällöin hän oli onnistunut hankkimaan sellaisten seosten ohjeet, jotka käsittelivät rautojen sivelyä, jotta niistä poistettaisiin haju. Nämä tiedot hän tahtoi kertoa kirjassensa avulla maanmiehilleen. Karkeasta materiaalista valmistetut raudat haisivat enemmän. Raudat oli ensin puhdistettava hiekalla ja vedellä. Sen jälkeen niitä lämmitettiin hieman, ennen kuin ne voideltiin sopivalla seoksella. Paras seos, joka poisti raudoista hajun, oli De la Mylen mielestä hanhen ihra tai suolaton voi, jossa oli keitetty sinisiä katajanmarjoja. Katajanmarjojen sijasta voitiin käyttää pimpinellaa, johon oli lisätty vähän kamferia. Samaan tarkoitukseen voitiin käyttää myös hienoksi hakattua valkosipulia. Houkutusruoaksi hän suositteli hanhen- tai sianhrossa paistettuja leipäpaloja. De la Myle piti tapettua kissaa parhaana vetoraatona. Sen jälkeen kun kissan karvat oli kärvennetty pois, raatoa paistettiin tulella, kunnes nahka ja liha alkoivat halkeilla. Kissanlihan sijasta voitiin käyttää avotulella paistettua lampaan-, vuohen- tai vasikanlihaa. Myös paistettu kettu oli tehokas vetoraato. (CARL JOHAN DE LA MYLE, Tilförlitelig Undervisning Huru Räfvar och Wargar kunna fångas, med så kallade Räf-Saxar — —, Turku 1767, s. 1—16.)

1800-luvun alussa antoi myös hovijahtimestari JOH. LUDV. VON GREIFF syöt-
tirautojen käsittelyohjeita. Tukholmassa 1821 julkaisemassaan kirjassa ”Anteckningar angående Jagt och Djurfångst uti Sverige” hän neuvoa, että raudat oli hierottava seoksella, jonka muodosti suolaton voi tai hanhenihra sekä rouhitut katajanmarjat ja hyppysellinen anista. Seos oli keitettävä hiljaisella tulella ja siivilöitävä. Jos raudat asetettiin ulos sen jälkeen kun oli tullut lunta, niin sitä oli lakaistava rautojen päälle. Lumessa olevat omat jäljet oli hävitettävä kuusenhailla.

³ GUNNAR ROSENHOLM, Solf sockens historia, II, Vaasa 1965, s. 170—171.

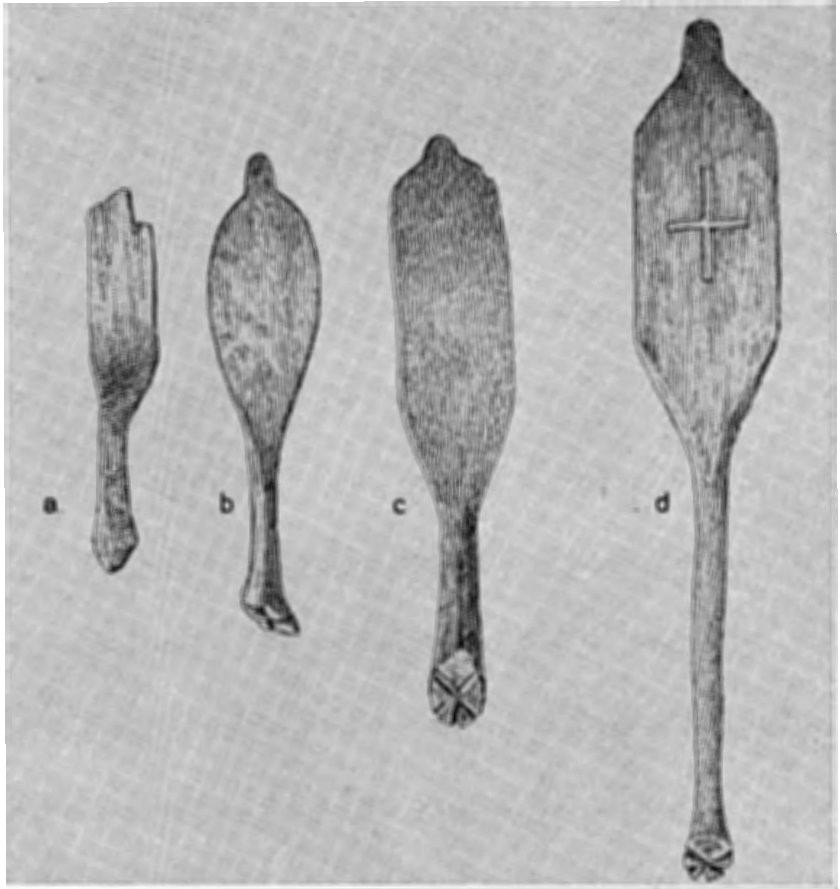
Kuva 1. Puinen metsästyslappio. Varren päähän on veistetty ketunkäpälä. Kotiseutumuseo, Maalahti, Pohjanmaa.

Kuva 2. Puinen metsästyslappio. Pituus 189 cm. Karhumäen seutu, Venäjän Karjala. Suomen Kansallismuseon valok. muk.

on lapiolavan toisessa päässä kapea, 3—4 cm:n levyinen uloke. Tätä lapiolavan päässä olevaa uloketta on metsästäjä todennäköisesti käyttänyt lumen pois luomiseen ketunjäljestä, lumen, joka rautojen asettelun aikana oli mennyt jäljen muodostamaan kuoppaan. On myös mahdollista, että metsästäjä on tehnyt sillä aivan uuden kuopan.

Edellä mainitut kolme korsnäsiläistä lapiota eroavat toisistaan etupäässä koon ja varren pituuden puolesta. Yksi lapiosta, kuva 3c, on kokonaan 72 cm:n pituinen ja muodostuu pääasiallisesti varsinaisesta, 58 cm pitkästä ja 11 cm leveästä lapiolavasta sekä 14 cm:n pituisesta kädensijasta. Kahden muun lapion varret ovat suhteellisesti pitempiä. Toinen lappio, kuva 3b, on 58 cm:n pituinen ja sen suurin leveys on 13 cm. Varsi on, kuten kuvasta käy selville, melkein yhtä

Kuva 3. Puisia metsästyslapioita:

- a) *Varteen on leikattu vuosiluku 1860. Sääminki, Savo. Suomen Kansallismuseon valok. muk.*
- b) *Varren päähän on veistetty ketunköpäli. Korsnäs, Pohjanmaa. Pohjanmaan historiallisen museon valok. muk.*
- c) *Varren päähän on leikattu ketunköpäli. Korsnäs, Pohjanmaa. Åbo Akademin kulttuurihistoriallisen laitoksen valok. muk.*
- d) *Varren päähän on leikattu ketunköpäli ja lapion lapaan on leikattu ristinmuotoinen reikä. Korsnäs, Pohjanmaa. Folkmälskommissionen, Helsinki, koelma FMK 142, kuva 81, valok. muk.*

pitkä kuin lapion lapa. Kolmas korsnäsiläinen lapio, kuva 3d, on 105 cm pitkä, ja lapion lapa on 16 cm leveä. Lapion varsi on vähän pitempi kuin lapa.

Kuten kuvasta ilmenee, on viimeksi mainitun lapion lavassa ris-

tinmuotoinen reikä, joka herättää mielenkiintoamme. Kerrotaan, että ristin katsottiin tuottavan hyvää metsästysosonaa. Se on mahdollista. Yhdessä yllä kuvatussa lapiossa, kuva 3b, on puuhun leikattu merkki, jota voitaneen pikemminkin pitää vinosti asetettuna kreikkalaisena ristinä kuin puumerkinä. Mutta lapion lavassa olevalla ristinmuotoisella reiällä on hyvin vanha ja laajalle levinnyt esikuva. Arktisilla ja subarktisilla alueilla tavataan lapiota, jotka usein hyvin paljon muistuttavat tässä kuvattua metsästyslapiota. Niillä lapioiden otettiin pois avannon pinnalle kasautuneet jääpalat, jotta vedenpinta olisi kirkas esim. hylkeitä pyydystettäessä. Vesi virtasi pois ristinmuotoisesta reiästä, ja ainoastaan jääpalaset jäivät vähän koveraan lapionlapaan. Kirjoittaja tuntee tämäntyyppisiä kauhoja esim. Vienan meren alueelta, Huippuvuorilta ja Grönlannista. Onkohan sitten juuri tämäntyyppisiä lapiota esiintynyt myös Etelä-Pohjanmaan hyvin merkittäväällä hylkeenpyyntialueella? Onkohan ketunlapiossa oleva ristinmuotoinen reikä perintönä ”hyljelapiosta”, ja onko siis myös ketunlapiolla poistettu avannon pinnalta jääpalasia?

Lapion lapaan leikatulla ristinmuotoisella reiällä näyttää tosiaankin olevan käytännöllinen tarkoitus. Tukholman ”Jägare-Förbundetin” jäseniltä tiedusteltiin 1830-luvun alussa parasta suden- ja ketunpyyntimenetelmää. Silloin Västmanlannista kotoisin oleva tohtori C. D. Kallstenius antoi neuvoja polkurautojen virittämisestä. Hän kertoi seuraavan: Jos polkuraudat viritetään lumiseen maastoon, niin ne täytyy peittää lumella. Jotta lumipeite jäisi mahdollisimman tasaiseksi, on parasta käyttää seulaa. Mikäli lumi ei ollut tarpeeksi pehmeää, kun polkuraudat peitettiin, niin päällimmäisen lumikerroksen sai tasaiseksi, jos vain sirotteli lunta lapion lavassa olevan ristinmuotoisen reiän läpi. Lapiota käytettiin siis eräänlaisena sirottimena.⁴

Suomessa käytetyistä metsästyslapioiden mainitsee myös U. T. Sirelius, mutta hän ei kerro lähemmin, millä paikkakunnilla niitä on käytetty ja minkä tyyppisiä ne ovat olleet.⁵

Se ketunmetsästäjä, jonka lumeen painamat jäljet Kiven kertomuksessa houkuttelivat Laurin rautoihin, ei ollut siis menetelmän

⁴ Tidskrift för jägare och naturforskare, vsk. 1, v. 2, Tukholma 1832, s. 44—54.

⁵ U. T. SIRELIUS, Suomen kansanomaista kulttuuria, I, Helsinki 1919, s. 129—130.

keksijä. Emme myöskään voi pitää pohjalaisia lapioita esimerkkinä yksityisten metsästäjien älykkyydestä. Pohjalaiset puulapiot voivat sitä vastoin kertoa meille paljon kulttuurin levinneisyydestä ja metsästystapojen traditioista. Kansallismuseossa säilytetään metsästyslapiota, joka eroaa melkoisesti pohjalaisista lapioista, kuva 3a. Sen varren toisesta päästä puuttuu puuhun leikattu ketunkäpäle. Lapion lapa on nelikulmainen ja melko lattea. Tämä lapio on kotoisin Säämingistä, Savonlinnan seudulta, ja siinä on vuosiluku 1860. Mainituksessa museossa on kuitenkin myös toinen metsästyslapio, jolla on painettu lumeen ketunjälkiä. Tämä tyyppi eroaa suuresti molemmista ennen mainituista lapioista. Se on jopa 189 cm pitkä ja käsittää tasapaksun, melko kapean kepin, jonka toiseen päähän on kiinnitetty melkein litteä nelikulmainen lapionlapa. Kepin toiseen päähän on kiinnitetty vasaraa muistuttava pieni puunuija, joka on hahmotettu siten, että sillä voidaan painella lumeen ketunjälkiä, kuva 2.

Tämä metsästyslapio on Karhumäen seudulta Venäjän Karjalasta. Esineen ulkomuodosta päätellen uskallamme olettaa, että se oli samantyyppinen metsästyslapio, josta Kiven kertoja oli kuullut puhuttavan. Tämä voisi selittää, miksi Kivi antaa Laurin löytää kaksi keppiä, kun hän pyrkii kotiin jalka loukkaantuneena. Kivi tai luultavasti hänelle perimätiedon välittänyt henkilö kuvitteli, että metsästäjä kulki puujaloilla ja tällä tavalla paineli pehmeään lumeen ketunkäpälejä jälkiä. Menetelmä on helposti käsitettävistä syistä mahdoton. Me huomaamme kuitenkin, että se ketunpyynnissä käytetty menetelytapa, jota edellä on kuvattu, on ollut tunnettu koko Suomessa ja paljon laajemmaltikin. Se ulottuu luultavasti ajassa erittäin kauas taaksepäin. Tämä käy ilmi seuraavista lyhyesti kerrotuista esimerkeistä.

Sven Ekman kertoo Norrlannista, että ketunraudoista tarkoin poistettiin hiekalla ruoste ja kaikki muu, mikä olisi voinut aiheuttaa hajua. Myös Norrlannissa on, kuten Pohjanmaallakin, siveltä raudat sekoituksella, jonka kokoomuksen metsästäjä säilytti suurena salaisuutena ja jota hän ei millään ehdolla tahtonut ilmaista toisille pyyntimiehille. Tavallisesti seos muodostui kuusenpihkasta, mutta joskus siihen lisättiin jotakin muuta ainetta. Siellä on myös kastettu veteen raudat, jotta niiden pinnalle olisi muodostunut ohut jääkova, jonka katsottiin eristävän niissä mahdollisesti olevan hajun. Raudat, joihin Lauri astui, oli asetettu lantakasaan, jotta kettu ei olisi pystynyt vaihtamaan niitä. Tämä juoni on tunnettu sudenpyynninkin yhteydessä.

Myös Ekman kertoo, että ketunraudat täytyi peittää lumella. Sääntönä voitaneen nimittäin pitää, että kettu ei koske kuolleeseen eläimeen, jos se ei ole lumen peittämä. Siksi kettu tuskin koskaan ottaa lintua, joka on tarttunut ansaan tai loukkuun, emmen kuin lintu on peittynyt lumella. Se, mitä pyyntimiehillä on vielä meidän päivinämmen kerrottavana kaikista varovaisuustoimenpiteistä, joihin on turvaututtu kettua houkuteltaessa, antaa jossain määrin selityksen sen väliin esiintymisestä, jota edellä nimitetään metsästyslapioksi tai ketunlapioksi.

Ekman antaa yksityiskohtaisen kuvauksen Uumaja- ja Vindeljoen ylä- ja keskijuoksun ympärillä olevilla seuduilla aina tämän vuosisadan alkuun asti raudoilla tapahtuneesta ketunpyynnistä. Aluksi kettu totutettiin käymään maastossa tietyissä paikoissa, joihin oli asetettu syöttejä tai houkutusruokaa. Houkutusruoka asetettiin siten, että kettu pakotettiin kulkemaan tiettyjä teitä pitkin. Kun hanki syveni, niin kettu astui useimmiten aikaisempiin jälkiinsä. Tällaisen jäljen alle asetettiin raudat siten, ettei kettu aavistanut niiden olemassaoloa. Pyyntimiehen täytyi noudattaa suurta puhtautta ja varovaisuutta riistaa houkutellessaan. Jos käytettiin houkutusruokaa, niin siihen ei saanut koskea paljain käsin. Sitä säilytettiin kangaspussissa, joka oli ollut kuusenhavujen päällä. Houkutusruokaa siroteltiin pienellä puukauhalla. Mainitulla seudulla kuului sen tähden pyyntimiehen varustuksiin, paitsi rautoja ja houkutusruokaa, myös villalapaset, puulapio, koiranhäntä, puinen hierin sekä tuohikontti kaikkien näiden välineiden säilyttämistä varten. Villalapasten piti olla valkoiset, jotta voitaisiin huomata niiden likaantuminen. Koiranhäntää käytettiin tarvittaessa uuden ketunhännän jäljen muodostamiseen ja myös lumen tasoittamiseen. Kun pyyntimies oli löytänyt sopivan jäljen, hän veti käteensä lapaset ja kaivoi puulapiolla jäljen alle kuopan. Tähän aukkoon hän asetti puhdistetut, pihkaseoksella sivellyt ja viritetyt raudat, käsin koskematta. Raudat asetettiin kuusenoksista valmistetulle alustalle ja niin lähelle varsinaista jälkeä kuin mahdollista. Sen jälkeen täytettiin kuoppa lumella. Pyyntimiehen omat jäljet ja kuopat täytettiin myös lumella. Oksat, neulaset ym., joita ei aikaisemmin ollut paikalla, poistettiin huolellisesti. Viimeksi, jos oli tarpeellista, jälkeä käsiteltiin hierimellä, jotta se tuli samansyvyiseksi ja -näköiseksi kuin ketun muut jäljet. Usein ei lainkaan käytetty hierintä, vaan jälki muodostettiin yhdellä ketunlapion kulmalla. Toisinaan oli ketunlapi-

on varren pää muotoiltu ketunkäpälän muotoiseksi, ja sillä painettiin uudet jäljet.

Näin yksityiskohtaisen tarkasti ja varovaisesti eivät kaikki metsästäjät ole menettelleet, mutta lumilapio ja keinotekoinen ketunkäpä- lä ovat kuitenkin olleet pyynnin onnistumiselle tärkeitä välineitä. Raudoilla suoritettavan sudenpyynnin yhteydessä tunnetaan myös Pohjois-Ruotsissa sellainen menetelmä, että metsänriistan jalanjäljet painetaan lumeen. Raudat on kaivettu lumen alle sudenkäpälän jäl- jen kohdalle, ja jälki on suden itsensä käyttämällä tiellä. Sitten rau- dat on peitetty lumella, ja uusi käpälän jälki on painettu lumeen niin, että jälkiriviin on syntynyt niin vähäisiä muutoksia kuin suinkin mahdollista. Menetelmä perustuu suden tunnettuun tapaan astua mie- lellään entisiin jälkiinsä, kuten kettu.⁶

Niiden tietojen lisäksi, joita Sven Ekman kertoi Ruotsissa harjoi- tetusta ketun- ja sudenpyynnistä polkuraudoilla, mainittakoon vielä muutama esimerkki rautojen käsittelystä ja pyynnin yhteydessä käy- tetystä tärkeästä apuvälineestä, metsästyslapiosta. 1830-luvun alussa oli Västmanlannissa tapana puhdistaa sekä polkuraudat että syötti- raudat huolellisesti vedellä ja hiekalla. Sen jälkeen ne käsiteltiin sel- laisella seoksella, kuin De la Myle on kuvannut. Myös parin muun seoksen ohje on merkittynä muistiin. Suolattomaan voihiin tai ihraan sekoitetaan vahaa. Täten muodostuneeseen seokseen lisätään kuusen- pihkaa ja vähän pimpinellaa tai sen puutteessa ”Polygonum vulga- ren” juuria. Ihraan voitiin myös sekoittaa ”Solanum dulcamaraa”, kamferia ja tuoreesta hevosenlannasta puristettua nestettä. Gästrik- lannissa keitettiin suolattomassa voissa punasipulia ja kamferia. Par- haana rautojen syöttinä pidettiin harakan tai ankeriaan päätä. Myös hapansilliä ja hapansilakkaa voitiin käyttää syöttinä. Kesäisin voitiin vahalla sivellyt raudat asettaa lähteeseen tai pieneen puroon. Rauto- jen viritäjän oli hangattava sekä kädet että jalkapohjat tuoreilla kuusenhavuilla.

Tässä yhteydessä voidaan pitää tärkeimpänä samanaikaisia tietoja Pohjois-Ruotsista, jossa käytettiin polkurautoja. Ytterhogdalin ja Överhogdalin pitäjissä Härjedalenissa raudat voideltiin kuusenpih- kalla, joka sulatettiin ja siivilöitiin pienissä tuokkosissa. Kun raudat viritettiin, niin niitä oli käsiteltävä kuusenhavuilla hierotuilla lapa-

⁶ SVEN EKMAN, Norrlands jakt och fiske, Upps. 1910, s. 104 ja s. 136—138.

silla. Myös metsästyslapiota hangattiin kuusenhavuilla. Tämän toimituksen jälkeen piirrettiin lapion lavan laidalla risti sen jäljen yli, jonka alle raudat aiottiin asettaa. Ristin leikkauspisteen piti olla aivan jäljen keskellä. Kuoppaa tehtäessä oli muistettava, että ristin uloimmat viivat eivät saaneet hävitä. Raudat asetettiin kuoppaan ja peitettiin lumella. Jäljellä olevien viivojen avulla piirrettiin risti uudelleen ja lapion yläpäähän veistetyllä pienellä kauhalla tehtiin keinokeinen ketunjälki aivan ristin keskelle. Pieni kauha oli siis lapion varren toisessa päässä eikä ollut lapionlavan jatkeena kuten pohjalaisissa lapioidissa. Lapionlapa oli härjedalenilaisissa lapioidissa hyvin ohut, jotta sillä voi tuiskuttaa lumen aivan tasaiseksi. Edellä kuvattua menetelmää noudatettaessa raudat asetettiin lumeen ylhäältä päin. Aikaisemmin kuvattun menetelmän mukaan ne asetettiin sivulta jäljen alle.

Metsästyslapion käytöstä kertoi edellisen vuosisadan alussa Närken rykmentissä palvellut luutnantti Adolf Albrekt Gripenberg seuraavan. Vain metsästyksessä käytettäväksi tarkoitettulla lapiolla kaivettiin lumeen kuoppa, jonne polkuraudat asetettiin. Ne peitettiin ensin ohuilla kuusenoksilla, jotta raudat laukeaisivat, vaikka kettu ei astuisikaan aivan niiden keskikohtaan. Sen jälkeen ne peitettiin lumella ja lumi tasoitettiin. Uusi jälki painettiin lapionvarrella, joka oli leikattu ketunkäpälän muotoiseksi. Sunne-Frösössä Jämtlannissa raudat voideltiin joko vahalla tai pihkalla. On tunnettua, että myösiellä kastettiin raudat veteen, jotta niiden pinnalle olisi muodostunut jääkohva, joka kätkisi raudan hajun.

Mielenkiintoinen kuvaus kettuja varten asetetuista polkuraudoista on löydetty Kvikkjokkista Jokkmokkin Lapista ja on peräisin 1800-luvun alusta. Se eroaa aikaisemmin kerrotuista menetelmistä siten, että pyyntimies liikkui hiihtäen. Puhdistetut, hajun poistamiseksi kuusenhavuilla hangatut raudat asetettiin ladun alle kaivettuun kuoppaan. Apuna käytettiin pitkää sauvaa, jonka toisessa päässä oli pieni lapio. Sitten lumi tasoitettiin ja tehtiin uusi latu peitetyn kuopan yli. Jos ei muita jälkiä näkynyt, niin kettu kulki syvässä hangesa olevaa latua pitkin. Tämä menetelmä muistuttaa hyvin paljon myöhemmin kuvattavaa Länsi-Siperiassa käytettyä pyyntimenetelmää, kuva 4.

Suomessa syntynyt, myöhemmin Ruotsiin muuttanut taiteilija Wilhelm von Wright on myöskin kertonut ketunpyyntimenetelmästä,

Kuva 4. Hiihtävä ostjakki lapio-sauvoineen ja metsästysahkioineen. P.S. Pallas, *Voyages... Parisi* 1793.

keen niitä ei saanut käsitellä kuoppa, jonne raudat asetettiin. Kuopan kaivamiseen käytettiin erityistä lapiota, jossa oli kapea, kovera lapa ja jonka varren toiseen päähän oli leikattu ketunkäpälä. Rautojen päälle asetettiin hyvin ohut lautapala, jotta se eristäisi lumen laukeamiskohdan päältä. Kun lumeen tehty kuoppa oli täytetty lapion avulla, niin lapionvarren päässä olevalla ketunkäpälällä painettiin uusi jälki aivan samaan paikkaan, missä entinen oli sijainnut.⁷

Edellä on esitetty muutamia esimerkkejä erimuotoisista metsästyslapioista, joita on käytetty Ruotissa, Suomessa ja Venäjän Karjalassa. Metsästyslapiot ovat kotoisin euraasian metsävyöhykkeen pohjoisilta alueilta. Suomalaisella alueella säilyneet kappaleet ovat puusta tehtyjä. Muutamien tällaisten metsästyslapioiden varren pää on leikattu ketunkäpälän muotoiseksi. Useat kansat ovat yhdistäneet metsästyslapion ja suksisauvan siten, että suksisauva on yläpäästä

⁷ Tidskrift för jägare och naturforskare, vsk. 1 s. 44—54 ja 74—78, vsk. 3 s. 908—911, Tukholma 1832 ja 1834.

jonka yhteydessä käytettiin metsästyslapiota. Tämän lapion varren päähän oli veistetty ketunkäpälä. Menetelmä koski ketunpyyntiä polkuraudoilla ja lienee sen tähden peräisin Pohjois-Ruotsista. Oli myös mahdollista, että hän oli tutustunut menetelmään jo Kuopion seudulla. Von Wrightin veljekset olivat nimittäin kasvaneet isältään majuri H. M. von Wrightilta perimällään Haminanlahden tilalla, lähellä Kuopiota. Majuri von Wright oli tunnettu suurena luonnonystävänä ja metsästäjänä. Wilhelm von Wrightin kuvaaman menetelmän mukaan piti raudat ensin lämmittää ja sitten ne oli siveltävä tervalla. Kun ne olivat jäähtyneet, niin niitä oli hängattava kuusenhavuilla. Sen jäl-

paljain käsin. Lumeen kaivettiin

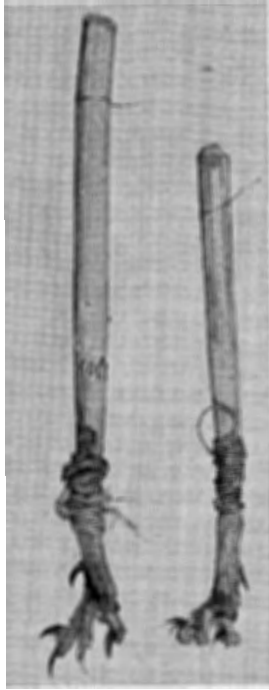
pienen lapion muotoinen. Näin on asianlaita mm. syrjäänien keskuudessa Mezenj- ja Petšorajoen ylä- ja keskijuoksun ympärillä. Samalla tavalla voidaan suksisauva muodostaa myös ostjakkien keskuudessa Tobolskin ja Tomskin kuvernementissa Länsi-Siperian pohjoisilla metsäseuduilla, kuten mm. P. S. Pallas tunnetussa teoksessaan osoittaa, kuva 4. F. R. Martin on myös kuvannut samantyyppisiä suksisauvoja, joita ostjakit Jugan varrella käyttivät. Äänisjärven rannoilla on lukuisia kallioppiirroksia, jotka ovat luultavasti Skandinavian pronssikautta vastaavalta ajalta, ja löydämme niiden joukosta kuvia esineistä, jotka hyvin todennäköisesti ovat hirvensarven lavoista valmistettuja jäätuuria.⁸

Metsästäjäkansat ovat käyttäneet metsästyslapiota myös lumen pois luomiseen suunnittelemaltaan leiripaikalta. Tämä on ilmeisesti saanut aikaan sen, että on syntynyt erityyppisiä lapiota. Kun metsästäjäkansat ovat alkaneet hoitaa kesyjä eläimiä, niin suksisauvan lapiokin on saanut uuden tehtävän. Esim. lappalaisten keskuudessa suksisauva samalla palvelee keihäänvartena, ja keihäänkärki, joka on suksisauvan yläpäässä, on suojattu hirvensarven lavalla. Tätä voidaan käyttää sekä lapiona että jäätuurana porojen auttamiseksi lähelle jääkälää, joka on peittynyt liian korkean hangen tai liian kovan jääkohvan alle. Tähän tarkoitukseen ovat lappalaiset myös käyttäneet lapiota, joka on samannäköinen kuin pitkävartinen metsästyslapio. Tällä kansalla on varsinainen lapionlapa ollut puusta, sarvesta tai luusta.⁹

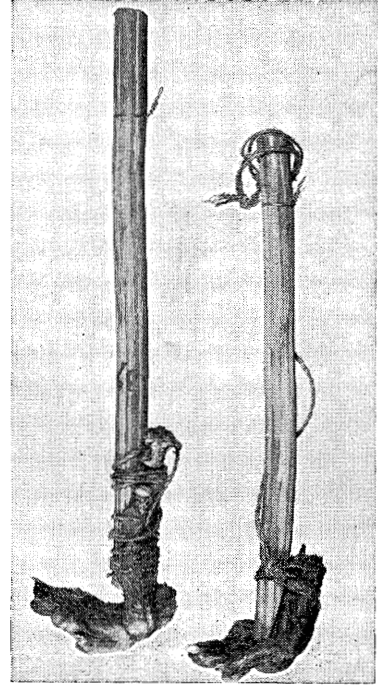
Lappalaisten nykyään käyttämät lapiosauvat kuuluvat niihin samoihin esihistoriallisiin lapiosauvatyyppeihin, joita on löydetty muutamia kappaleita Pohjois-Ruotsista. Niiden joukosta on ehkä tunnetuin se männystä tehty lapiosauva, joka v. 1924 löydettiin Ruotsin Länsipohjasta Burträskistä Kalvträsk-suksen yhteydessä. Sen ikä on lähes 4 000 vuotta ja sen muoto näyttää olevan yhdenmukainen edellä mainittujen syrjäänien ja ostjakkien käyttämien metsästyslapioiden

⁸ P. S. PALLAS, *Voyages... en différentes provinces de l'empire de Russie et dans l'Asie septentrionale...* VI. Pariisi 1793; F. R. MARTIN (julk.), *Sibirica. Ein Beitrag zur Kenntnis der Vorgeschichte und Kultur sibirischer Völker.* Tukholma 1897. Kuva 15 sekä W. J. RAUDONIKAS, *Les gravures rupestres des bords du lac Onéga et de la mer Blanche, Première partie...* Moskova 1936.

⁹ Ks. esim. OSSIAN ELGSTRÖM, *Karesuandolapparna. Etnografiska skisser från Kängämä och Lainiovuoma 1916—1919.* Tukholma 1922, s. 142.

Kuva 5. Puuvarsiin kiinnitettyjä ketunkäpäliä, joilla tehtiin käpälänjälkiä ketunpyynnin yhteydessä. Tsingalan kylä Irtyš-joen varrella. Suomen Kansallismuseon valokuva.

Kuva 6. Puuvarsiin kiinnitettyjä saukonkäpäliä, joilla tehtiin käpälänjälkiä saukonpyynnin yhteydessä. Tsingalan kylä Irtyš-joen varrella. Suomen Kansallismuseon valokuva.

kanssa.¹⁰ Arvidsjaurin pitäjältä, Järvträskistä, löydettiin neljännesvuosisata nk. Kalvträsklöydön jälkeen, kyntämisen yhteydessä, männystä tehty lumilapio, joka muistutti Kalvträskistä löydettyä lapiosauvaa. Tämä Järvträskistä löydetty lumilapio muistuttaa kuitenkin enemmän lapiota kuin sauvaa.¹¹ Metsästyslapiolla on täten ollut erityisen suuri levinneisyysalue, ja sen alkumuodot esiintyivät jo kivikaudella.

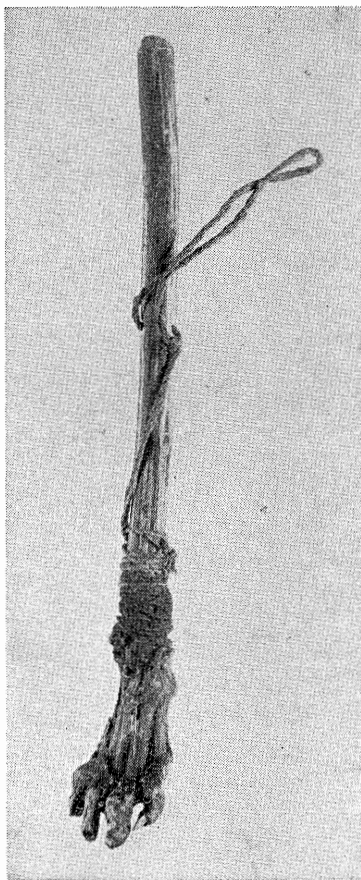
Tässä yhteydessä meitä kiinnostaa eniten ketunkäpälään historia.

¹⁰ GÖSTA BERG, Kalvträskskidan, vuosikirjassa Västerbotten 1933, s. 47—49 ja saman kirjoittajan, Förhistoriska skidor i Sverige, På skidor 1933, s. 144.

¹¹ ERNST MANKER, Den botteniska skidtypen i nya myrfynd. Årsbok 1957, julk. Skid- och friluftsförbundet. Malmö 1956, s. 173.

Se on vaikeasti selitettävissä. Suomessa ovat säilyneet ainoastaan lapioiden varsiin leikatut käpälät. Samanlaisistahan kerrotaan myös Norrlannista. Mutta luultavasti on Suomessa ja muualla Pohjolassa löytynyt edellä mainitun rinnalla myös toisia käpälätyypppejä. Kansallismuseossa Helsingissä säilytetään kahta kuivatettua ketunkäpälää, jotka on kiinnitetty puuvarteen. Toinen edellä mainituista esineistä on 42 cm:n pituinen ja toisen pituus on 32 cm. Kuivatettaessa on käpälät taivutettu käyntiasentoon. Molemmat esineet ovat kuuluneet Länsi-Siperiassa olevan Irtyšjoen varrella sijaitsevan Tsingalan kylän ostjakeille. Niitä on käytetty samalla tavalla kuin metsästyslapiion varren päähän leikattua käpälää, kuva 5. Mainitussa museossa on myös kaksi puuvarsiin kiinnitettyä kuivatettua saukonkäpälää. Ne ovat peräisin samasta kylästä Irtyšjoen varrelta, kuva 6. Saukonkäpälät ovat, kuten ketunkäpäälätkin, kuivatetut käyntiasentoon. Toisen käpälän varsi on ylhäältä lävistetty ja varustettu nuoralla, jolla se on voitu kiinnittää metsästäjän vyöhön.

Sama järjestely on varrella varustetussa ketunkäpäälässä, jonka kirjoittaja on löytänyt Leningradin etnografisesta museosta, kuva 7. Ostjakit ja vogulit ovat käyttäneet sitä tässä kuvatulla tavalla Irtyšjoen varrella Tobolskin kuvernementissa. Aikanaan olivat Ob- ja Irtyšjokien ympärillä sijaitsevat seudut maailman rikkainta turkisuusluetta. Edeltä on käynyt ilmi, että näillä seuduilla on metsästyslapio yhdistetty suksi-

Kuva 7. Puuvarteen kiinnitetty ketunkäpälä, jolla tehtiin käpälänjälkiä ketunpyynnin yhteydessä. Tobolskin kuvernementti Irtyšjoen varrella. Leningradin etnografisen museon valokuva.

sauvaan. Sen tähden täytyi ketunkäpälän esiintyä erillisenä. Mainitulla alueella oli maasto niin uskomattoman vaikeakulkuista ja etäisyydet niin äärettömän suuret, että pyyntimiehen oli käytettävä sukasia. Siten tuli siellä suksisauvasta tärkein väline, ja kuten näimme, siihen yhdistettiin lapio, joka oli monella tavalla käyttökelpoinen. Ketun- tai saukonkäpälä, joka kiinnitettiin lyhyeen varteen, ripustettiin vyöhön. Jos pyyntimies kantoi tätä välinettä silmukasta siten, että se silloin tällöin koski lumeen, syntyi aivan samantyyppinen jälkirivi kuin se, jonka Kivi antaa Kolistimelta kotoisin olevan karhunnappajan nähdä, kuten lainaus tämän kirjoituksen alussa osoittaa. Vanhan metsänsamoojan tarkka silmä huomasi, että jälkien merkit oli tehty yhdellä ja samalla käpälällä — yksijalkaisen koiran käpälällä. Tämän yksityiskohdan Kivi on sulattanut yhteen Laurin seikkailun kanssa, mutta se voi olla kokonaan toisen kertojan kertoma. Aleksis Kiven värikäs kertomus yksijalkaisesta koirasta ei kuitenkaan ole sitova todistus siitä, että myös Suomen pyyntimiehet entisinä aikoina ovat muodostaneet jälkiä kuivatuilla eläimien käpälillä.

HELMER TEGENGRÉN: *Aleksis Kivi und der einbeinige Hund*

In seinem Buch "Die sieben Brüder" erzählt der finnische Dichter Aleksis Kivi von einem alten Jäger, der auf seinem Jagdpfad die Spur eines anderen Waldgängers im Schnee kreuzte. Neben den Fussstapfen des fremden Jägers sah er deutliche Hundespuren, die sich bei näherer Untersuchung als Eindrücke ein und derselben Pfote erwiesen. So etwas hatte er noch nie gesehen; ein "einbeiniger Hund" war an der Seite seines Herrn dahergesprungen! Dies Rätsel des einbeinigen Hundes nahm der alte, scharfsichtige Jäger ungelöst mit ins Grab.

Das Gerät, das diese merkwürdige Spur im Schnee hinterlassen hatte, geniesst bei den Jägervölkern des arktischen und subarktischen Gebiets eine weite Verbreitung und ist sehr alt. Wenn ein Jäger zur Winterzeit eine Schlinge oder Fussfalle stellte, pflegte er seine eigene Spur am Fangplatz zu verwischen, indem er sie wieder mit Schnee füllte. Zu diesem Zweck besass er einen kleinen Spaten oder ein Schaufelchen, das er auf seine Jagdfahrten mitnahm. Solche Jagdspaten gehören also dem eurasischen Waldgebiet nördlicher Breitengrade an. Bisweilen nun hatte der Jäger am oberen Ende des Spatenstiels eine Fuchspfote eingeschnitten, und wenn er dann seine Falle im Schnee gestellt hatte, verwischte er die eigene Spur mit der Schaufel und bezeichnete mit der am Stiel plastisch sichtbaren Pfote die Spur eines Wildbrets im Schnee. Diese Spur

führte dann bis an die Felle und vermehrte sein Jagdglück dadurch, dass u. a. Fuchs, Otter und Wolf die Gewohnheit zeigen, ihrer früheren Fährte im Schnee zu folgen. Solche Jagdspaten mit eingeschnittenen Tierpfoten kamen auch im nördlichen Schweden, in Finnland und in Russisch-Karelien vor.

Bei den Syrjänen und Ostjaken finden wir den Jagdspaten am oberen Ende des Skistabs angebracht, wo er ein Schäufelchen bildet; musste ihn der Jäger doch auch dazu benutzen können, am Lagerplatz etwas Schnee wegzuschippen. Dies hat offenbar dazu beigetragen, dass mit der Zeit verschiedene Spatentypen entstanden. Als die Jägervölker dann zahme Tiere zu halten begannen, bekam der Skistab gleichzeitig die Aufgabe, auch als Speerschaft zu dienen, so z. B. bei den Lappen. Die Speerspitze am oberen Ende des Stabs wurde hierbei durch eine Renttierschaukel geschützt, sodass das Ganze entweder als Spaten oder als Eisbeil verwendet werden konnte, um den Renttierherden zur Nahrung zu verhelfen, wenn diese allzu tief unter Schnee oder hartem Eis versteckt war. Eisbeile, die aus Renttierhorn hergestellt wurden, scheinen ein sehr hohes Alter zu haben. Unter den reichlichen Felszeichnungen am Onegasee aus einer Epoche, die unsrer skandinavischen Bronzezeit entspricht, finden wir Gegenstände abgebildet, die mit grösster Wahrscheinlichkeit Eisbeile aus Elchschaufeln sind.

Aber die Lappen benützten auch, um ihren Renttieren zu Moos und Flechten zu verhelfen, einen kleinen Holzspaten mit langem Stiel. Dieser Typus des Schaufelstabs gehört deutlich mit vorgeschichtlichen Schaufelstäben zusammen, deren man mehrere in Nordschweden angetroffen hat. Unter diesen dürfte wohl derjenige Stab aus Kiefernholz, den man 1924 zusammen mit dem Kalvträsk-Ski in Burträsk in Västerbotten fand, der bekannteste sein. Sein Alter wird auf rund 4000 Jahre geschätzt, und seine Form stimmt am ehesten mit der der Jagdspaten der Syrjänen und Ostjaken unsrer Tage überein. Die Jagdschaukel hatte also ein ausserordentlich grosses Verbreitungsgebiet, und ihre Urformen traten bereits in der Steinzeit zutage.

Als der Jagdspaten am oberen Ende des Skistabs angebracht wurde, mussten sich die Jäger neue Werkzeuge erdenken, um die Spur des Wildbrets im Schnee zu zeichnen. In Westsibirien trocknete man deshalb die Pfote eines wilden Tieres, und zwar in Laufstellung gebeugt, um einen täuschenden Abdruck im Schnee zu erhalten, und befestigte sie an einem kürzeren Holzstiel. Dies Gerät wurde dann bisweilen an einem Riemen am Gürtel getragen.